



PLAN EINSTEIN: EEN NIEUWE VORM VAN ASIELOPVANG IN UTRECHT

2020



PLAN EINSTEIN: EEN NIEUWE VORM VAN ASIELOPVANG IN UTRECHT

2020

SAMENVATTING VAN DE EVALUATIE

Het doel van Plan Einstein (oftewel Utrecht Refugee Launchpad) was om een nieuwe vorm van asielopvang te realiseren als antwoord op de Europese 'vluchtelingencrisis' van 2015-2016. Initiatiefnemer was de gemeente Utrecht. Die werkte hierin samen met maatschappelijke organisaties, sociale ondernemingen en onderwijsorganisaties. Dit netwerk ontving in het najaar van 2016 Europese financiering om dit mogelijk te maken. Tussen februari 2017 en oktober 2018 werden jongeren en asielzoekers gezamenlijk gehuisvest in de wijk Overvecht, in een voormalig kantoorgebouw dat was omgebouwd tot een asielzoekerscentrum (AZC) met een aparte vleugel waarin de Utrechtse jongeren woonden. Ook werden er cursussen en allerhande activiteiten georganiseerd die zowel vrij toegankelijk waren voor wijkbewoners uit Overvecht en asielzoekers die in het AZC woonden. De belangrijkste cursussen waren Engels en ondernemerschap. Deze waren gekozen vanuit de achterliggende gedachte dat deze nuttig zouden zijn voor asielzoekers ongeacht de uitkomst van hun asielprocedure en het land waar hun toekomst zou liggen.

Plan Einstein had drie hoofddoelstellingen. Ten eerste het verbeteren van vaardigheden van asielzoekers en buurtbewoners uit Overvecht voor betere aansluiting op de arbeidsmarkt. Daarnaast het vergroten van het welzijn van asielzoekers tijdens hun verblijf in het AZC. En ten slotte wilde Plan Einstein de sociale contacten tussen buurtbewoners en asielzoekers stimuleren om de acceptatie van het asielzoekerscentrum (AZC) te vergroten en om de sociale en professionele netwerken van asielzoekers te versterken.

HET EVALUATIEONDERZOEK

Gedurende het project en na afloop is een evaluatieonderzoek uitgevoerd. Eerst werd in samenwerking met het projectteam onderzocht wat de expliciete en impliciete verwachtingen waren over de werking van de verschillende onderdelen van Plan Einstein. Daarna werd onderzocht wat de resultaten van het project waren en hoe verklaard kon worden waarom bepaalde

onderdelen meer of minder werkten. Hieruit kunnen belangrijke lessen getrokken worden voor andere Europese steden en nationale overheden die de asielopvang willen hervormen. In de evaluatie is gebruik gemaakt van verschillende kwantitatieve en kwalitatieve methoden.

In het rapport worden de bevindingen gepresenteerd over Plan Einstein in Overvecht en worden daarnaast ook enkele inzichten gepresenteerd over de overdracht van het project naar het nabijgelegen AZC aan de Joseph Haydnlaan in Utrecht.

Het evaluatie-onderzoek omvat:

1. Twee rondes van aan de deur afgenomen enquêtes onder bewoners van 300 adressen nabij het AZC (met een tussentijd van een jaar);
2. Twee online enquêtes onder de 38 jongeren die bij Plan Einstein woonden (met een tussentijd van een jaar);
3. Kwantitatieve gegevens over aantallen cursussen en activiteiten en aantallen deelnemers;
4. Kwantitatieve analyse van assessments onder 150 asielzoekers;
5. Cursusevaluaties door deelnemers;
6. 163 Interviews met asielzoekers, jongeren en buurtbewoners;
7. (Participerende) observaties tijdens activiteiten en vergaderingen;
8. Kwantitatieve gegevens over de asielzoekers (op aanvraag geleverd door het Centraal orgaan Opvang Asielzoekers (COA) en door de onderzoeksafdeling van de gemeente Utrecht).

RESULTATEN

Deze samenvatting biedt een overzicht van wat Plan Einstein inhield, welke resultaten het heeft opgeleverd en waarom juist deze. Daarnaast biedt het inzicht in de organisatie van het project.

Wie namen er deel aan Plan Einstein?

- **296** asielzoekers en vluchtelingen uit het AZC participeerden in de cursussen van Plan Einstein. Dit is **53% van de 558** volwassenen die in de loop van de tijd in dit AZC woonden.
- 40,9% van de asielzoekers en vluchtelingen die in het AZC gehuisvest waren was afkomstig uit Syrië en 12,2% uit Eritrea. Overige landen van herkomst waren Iran, Irak, Pakistan, Afghanistan en Ethiopië.
- Rond de **60%** van de asielzoekers bezat voordat zij in AZC Einsteinreed kwamen wonen al een verblijfsvergunning of had met zeer grote waarschijnlijkheid uitzicht daarop (vanwege hun land van herkomst), 55% had al een verblijfsvergunning vanwege gezinshereniging. Voor 2,2% van de bewoners liep een Dublin claim. Ongeveer 60% van de bewoners was volwassen, 40% kind.
- In totaal woonden **53** jongeren in een vleugel van het AZC complex. **40%** van hen had voorheen elders in Overvecht gewoond.
- **56%** van de asielzoekers verbleef **minder dan 3 maanden** in dit AZC, **18% langer dan 7 maanden**. De Utrechtse jongeren woonden er gemiddeld 18 maanden.
- Tussen de **40 en 50%** van de deelnemers aan de cursussen kwam uit Overvecht of uit andere wijken in Utrecht.

Wat waren de resultaten van Plan Einstein?

Plan Einstein had als doelen om bij te dragen aan goede relaties tussen asielzoekers en buurtbewoners, en om de vaardigheden en het welzijn van asielzoekers en buurtbewoners te verbeteren. Welke resultaten zijn op deze doelen behaald? Hieronder geven we eerst enkele algemene resultaten, daarna gaan we in op de resultaten per doel.

- Veel deelnemers volgden meerdere cursussen, op steeds hogere niveaus. Zo stroomde **bijna de helft (49%)** van de deelnemers aan de cursus Engels door naar een vervolgcursus.
- **18** deelnemers behaalden het 'advanced Cambridge English' certificaat. Dit is het niveau dat nodig is voor toegang tot universiteiten en internationale bedrijven.
- In oktober 2018 waren er **negen** bedrijfsplannen ontwikkeld waarvan enkele daadwerkelijk werden

uitgevoerd en geregistreerd bij de Kamer van Koophandel. De meeste van deze bedrijfsplannen werden ontwikkeld door wijkbewoners, niet door asielzoekers. Een aantal van deze wijkbewoners is (voormalig) vluchteling.

- De deelnemers waren zeer tevreden over de kwaliteit van cursussen en over het enthousiasme waarmee zij les kregen en gecoacht werden. **89%** van de asielzoekers en buurtbewoners die de cursusevaluatie ingevuld hebben rapporteerde dat het niveau was verbeterd waarop zij Engels konden spreken en begrijpen. **74%** ervoer dat hun sociale netwerk was vergroot en dat hun netwerkvaardigheden waren verbeterd.

Welke activiteiten werden gerealiseerd?

- **117 sociale activiteiten** die gericht waren op het stimuleren van contact tussen asielzoekers, jongeren die bij het project woonden en buurtbewoners.
- Een flexibel cursusaanbod:
 - **38 x 8-weekse cursussen Engels**, met **558** plaatsen en **281** unieke deelnemers.
 - **13 x 8-weekse cursussen Ondernemerschap**, met **200** unieke deelnemers.
 - Een **start-up programma** bestaande uit lessen, workshops, coaching en netwerkbijeenkomsten dat **229** unieke deelnemers bereikte.
- Het oorspronkelijke aanbod van Plan Einstein werd in de loop van de tijd uitgebreid met initiatieven op het gebied van vrijwilligerswerk, theater, muziek, Nederlandse taal en hoger onderwijs vonden aansluiting bij Plan Einstein.

Wie heeft de activiteiten georganiseerd? Dat gebeurde door een netwerk bestaande uit verschillende partners:

- Gemeente Utrecht (stadsbestuur)
- Socius Wonen (sociale onderneming)
- VluchtelingenWerk West en Midden-Nederland met Welkom in Utrecht (NGOs).
- Universiteit Utrecht, Centre for Entrepreneurship (onderwijsinstelling)
- The VolksUniversiteit (onderwijsinstelling)
- Social Impact Factory (sociale onderneming)
- University College London, University of Oxford en Roehampton University (onderzoeksinstituten)

BELANGRIJKSTE RESULTATEN: RELATIES TUSSEN ASIELZOEKERS EN BUURTBEWONERS

In hoeverre zijn relaties tussen asielzoekers en buurtbewoners verbeterd gedurende het project?

Onderzoek onder buurtbewoners laat zien:

- Toen de vestiging van het AZC in Overvecht werd aangekondigd werd daarop zeer negatief gereageerd tijdens bijeenkomsten in de wijk en daarbuiten. Uit de enquêtes in de wijk bleek echter dat al in het najaar van 2017 **de houding van de buurt ten aanzien van het AZC neutraal tot licht positief was**. Dit bleef zo tot de sluiting van het AZC in oktober 2018. Deze bevinding komt overeen met ander onderzoek dat laat zien dat bezwaren tegen AZCs vrij snel na opening verminderen.
- **Deze neutrale tot licht positieve opvattingen ontstaan met name omdat de negatieve gevolgen die verwacht werden zich niet voor blijken te doen.** Ze komen niet zozeer voort uit positieve ervaringen met het AZC, zoals ook het [citaat van Jantina](#) laat zien.
- **In het najaar van 2018 vonden de meeste buurtbewoners het niet nodig dat het AZC zou sluiten:** 14.9% vond dat het AZC zou moeten sluiten, 41.4% stond hier neutraal tegenover en 43.7% vond dat het AZC open zou moeten blijven (zie bijvoorbeeld het [citaat van Roos](#)).
- **De ambities om van Plan Einstein een levendig buurtcentrum te maken waar positieve ontmoetingen tussen asielzoekers en burens zouden plaatsvinden is ten dele gerealiseerd.** Plan Einstein had oorspronkelijk als doelstelling dat ongeveer 20% van de cursusplekken ingenomen zouden worden door buurtbewoners. Dat is ruimschoots overtroffen: tussen de 40 en 50% van de cursusplaatsen werd bezet door wijkbewoners. Ook het aantal buurtbewoners dat Plan Einstein bezocht zonder deel te nemen aan een cursus groeide gedurende het project. Voor de meeste buurtbewoners bleef het echter bij een eenmalig bezoek. Veel Overvechters ervaren een drempel om Plan Einstein te bezoeken en het project had ook een relatief korte looptijd. De enquêtes onder wijkbewoners laten zien dat Plan Einstein niet tot een significante toename heeft geleid in contact tussen buurtbewoners en asielzoekers.
- **De cursussen en activiteiten van Plan Einstein trokken specifieke mensen uit de wijk.** Aanvankelijk wilde het project vooral lokale jongeren die niet actief waren op de arbeidsmarkt of in het onderwijs betrekken in het cursusprogramma. Dit idee werd losgelaten en uiteindelijk bleek dat veel deelnemers uit de buurt ouder waren en zelf ook een vluchtelingen- of migratieachtergrond hadden.

Buurtbewoners van Nederlandse origine die deelnamen hadden vaak al enige affiniteit met vluchtelingen.

- **Cursusdeelnemers uit Overvecht en uit het AZC ervaren de gemengde groepssamenstelling van cursussen als positief.** Het samen bezig zijn aan de cursussen leidde tot nadere contacten (zie het [citaat van Fatima](#)).

Jantina, een Nederlandse buurvrouw van achter in de twintig zei: 'Dus, ondanks dat het maar 300 meter verderop staat, zou ik het niet hebben opgemerkt als ik die flyers niet had ontvangen. In die zin zijn mijn ervaringen neutraal, ik heb er niets van gemerkt.'

Roos, een Nederlandse buurtbewoonster van midden zestig zei over de sluiting van Plan Einstein: '[Het is] verspillend van het geld dat het gekost heeft. En van de energie die er in is gestopt. En ook voor de wijk. Want als wijk word je meegenomen in dit soort projecten... Voor een moment ben je in beeld, sta je op de kaart. En dan blijft het maar de vraag of dat straks ook nog zo zal zijn.'

Fatima, een asielzoekster van begin twintig uit Syrië zei: 'We studeerden vaak samen met andere vluchtelingen en met Nederlandse mensen. Alle vluchtelingen en Nederlanders die aan de cursus deelnamen gingen samen voor het Cambridge certificaat. We voelden ons een groep, ook al waren we heel verschillend. Ook al waren zij heel anders dan wij [...], door de cursus leerden we elkaar kennen en gingen we met elkaar om. Ik vond dat heel slim van de mensen van Plan Einstein. De cursus was gratis, dus mensen kwamen ook echt. Soms besloten we om ook na afloop van de cursus samen te studeren.'

Onderzoek onder de jongeren die naast het AZC woonden laat zien:

- **Hun mate van betrokkenheid bij het project varieerde sterk.** Een klein aantal jongeren was zeer actief. De meerderheid nam op een meer incidentele basis deel aan activiteiten en sommige jongeren namen nooit deel.
- **Het contact van de jongeren met de asielzoekers fluctueerde in de tijd.** In de eerste helft van 2017 toen er nog een kleine groep van alleenstaande, en veelal ook wat jongere asielzoekers in het AZC woonde, was er regelmatig contact. Het aantal asielzoekers was gelijk aan het aantal Utrechtse jongeren en de asielzoekers en jongeren zaten in dezelfde levensfase, spraken allemaal redelijk goed Engels, en hadden vaak een vergelijkbaar opleidingsniveau (zie het [citaat van Janneke](#)). Nadat een grotere groep van tegen de 400 asielzoekers inclusief meer families met kinderen in het AZC gehuisvest werd, nam het contact tussen de jongeren en asielzoekers af. Naar het einde van het project toe nam het onderlinge contact weer iets toe, maar het bleef gering.
- **Het sociaal contact** tussen asielzoekers en de jongeren en buurtbewoners had het karakter van **goede burens**. Het was waardevol ten tijde van het project, maar het meeste contact ging verloren nadat het AZC sloot.
- De beschikbaarheid van aantrekkelijke, vrij toegankelijke **gezamenlijke ruimtes** (zoals de keuken, woonkamer, werkruimtes en buitenruimte) was een cruciale voorwaarde voor het tot stand komen van **betekenisvolle sociale en professionele contacten**. In Plan Einstein werden openheid en neutraliteit gewaarborgd doordat de gezamenlijke ruimtes zich naast, maar ook los van het AZC bevonden. Ze vielen onder verantwoordelijkheid van de gemeente Utrecht, en werden beheerd door een van de partners, een sociale onderneming. De gezamenlijke ruimte werkte het beste nadat hij door de verschillende gebruikersgroepen samen her-ontworpen was. Daarnaast bleek het belangrijk dat de ruimte gemakkelijk toegankelijk was, en ruime openingstijden had. Tijdens een groot deel van het eerste deel van het project waren de gezamenlijke binnenruimtes echter gesloten, buiten de momenten waarop de cursussen en activiteiten gegeven werden. Dit bleek een gemiste kans voor totstandkoming van contact.
- **De huisvesting van jongeren en asielzoekers in het AZC-complex werd eerder gekarakteriseerd door naast elkaar wonen, dan door gemengd of samen wonen.** Jongeren en asielzoekers woonden niet in hetzelfde deel van het gebouw. Ook waren belangrijke voorwaarden voor succesvol gemengd wonen niet aanwezig, zoals een gelijke omvang van de groepen, en het delen van faciliteiten die contact maken vergemakkelijken, zoals een gezamenlijke ingang of keuken. Hierdoor kwamen dagelijkse contacten moeilijk tot stand. Ook de fluctuerende populatie van

asielzoekers bemoeilijkte dit: asielzoekers verbleven gemiddeld 4 maanden in het AZC. De jongeren woonden gemiddeld 18 maanden in hun vleugel.

Janneke, een Nederlandse huurster bij Plan Einstein van midden twintig zei: 'Ja, ja, die eerste tijd [...]...Ja dat was echt leuk. Die was het beste... Voor mij was het project toen geslaagd. En dat was... Dat was geweldig op zichzelf, want dat maakte de rest... We kunnen nu terugdenken van ja die eerste tijd ging echt heel goed, zo natuurlijk, zo vanzelfsprekend, zo leuk, dat het gewoon... Want je komt thuis en iemand zit buiten te roken en dat had je zo maar een gesprek over de Koran ofzo.'

BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN: VAARDIGHEDEN EN NETWERKEN TEN BEHOEVE VAN TOETREDING TOT DE ARBEIDSMARKT

In hoeverre vergrootte deelname aan Plan Einstein arbeidsmarkt-relevante vaardigheden van asielzoekers en buurtbewoners?

- **Plan Einstein hielp deelnemers om eerste stappen te zetten op weg naar de arbeidsmarkt.** Deelnemers verbeterden hun Engelse taalvaardigheid en ondernemersvaardigheden. Deelname aan het cursusprogramma gaf hen ook inzicht in de Nederlandse arbeidsmarkt, het versterkte hun zelfvertrouwen en vergrootte hun samenwerkingsvaardigheden. Het programma bood contact met het lokale bedrijfsleven. Deelnemers ontvingen persoonlijk advies over hun professionele ambities en bedrijfsplannen. Dit hielp hen om het Nederlandse systeem en procedures beter te leren kennen (zie het [citaat van Salman](#)). Daarnaast konden AZC bewoners en buurt-bewoners op informele manieren oefenen met de Nederlandse taal, via het wekelijkse taalcafé en taal-coaches. Dit werd zeer hoog gewaardeerd.
- **Ondernemerschap was bereikbaar voor sommige, maar zeker niet voor alle deelnemers.** Tijdens het intake assessment gaf 60% van de asielzoekers aan open te staan voor het idee om een eigen bedrijf te starten. In de praktijk bleek echter dat dit veel moeilijker was voor asielzoekers en vluchtelingen dan voor de buurtbewoners die aan de ondernemerschapscursus deelnamen. De intensieve begeleiding hielp sommige van de buurtbewoners om een nieuwe start te maken (zie het [citaat van Frans](#)). Tot nu toe is geen van de vluchtelingen een eigen bedrijf gestart.
- **Het cursusaanbod van Plan Einstein paste het beste bij deelnemers met wat hogere opleidingsniveaus.** De cursussen van Plan Einstein stonden open voor iedereen ongeacht vooropleiding, verblijfsstatus, leeftijd, etnische achtergrond, nationaliteit of gender. In de praktijk bleek echter dat deelname voor sommige groepen asielzoekers moeilijker was dan voor andere (zie bijvoorbeeld het [citaat van Afwerki en Leilani](#)). Vooral deelnemers met een (zeer) laag onderwijsniveau, (zeer) weinig Engelse taalvaardigheid en met een grotere culturele afstand tot het Nederlandse onderwijs hadden meer moeite om aan de cursussen deel te nemen en die succesvol af te ronden.
- **Een jaar na afloop van Plan Einstein** bleek dat ongeveer de helft van de 35 geïnterviewde vluchtelingen die vanuit Plan Einstein ergens in Nederland reguliere huisvesting hadden gekregen actief en doelgericht bezig was met werk, met vrijwilligerswerk als voorbereiding op werk en/of met (het voorbereiden op) een opleiding. De andere helft was vooral nog bezig met het leren van de Nederlandse taal en met de inburgering. Een flink deel daarvan had het

advies gekregen pas (vrijwilligers-)werk te gaan zoeken als hun taalniveau hoger zou zijn. Sommigen uitten het gevoel dat zij tijd verloren hadden in het AZC omdat ze daar geen of nauwelijks Nederlands hadden geleerd (zie bijvoorbeeld het [citaat van Faisal en een medewerker](#)).

- In oktober 2019 bestond er **geen statistisch significant verschil in bijstandsafhankelijkheid tussen statushouders die aan Plan Einstein hadden deelgenomen en andere statushouders in Utrecht.** Het onderzoek vergeleek hiervoor de cohorten die in 2017 en in 2018 in Utrecht gehuisvest waren en controleerde voor gender, leeftijd en huisvestingsduur. Analyses van het CBS en de gemeente Utrecht tonen aan dat vluchtelingen gewoonlijk pas uit de uitkering raken nadat zij hun inburgeringstraject hebben afgerond (gemiddeld 32-33 maanden nadat ze regulier gehuisvest zijn en een uitkering hebben ontvangen). Op dat moment zou opnieuw onderzocht moeten worden of een verschil is tussen de deelnemers aan Plan Einstein en andere vluchtelingen.
- **Dit onderzoek kon de waarde van het ‘futureproof’ cursus-aanbod niet aantonen.** De cursussen binnen Plan Einstein waren zo ingericht dat ze voor iedereen van waarde zouden zijn, of iemand nu wel of niet in Nederland zou (mogen) blijven. Het bleek echter dat de meerderheid van de bewoners van AZC Overvecht al voordat ze daar werden gehuisvest in het bezit was van een verblijfsstatus, of een grote kans had om die te krijgen. Deze mensen vonden een ‘futureproof’ cursusaanbod niet nodig, want zij wisten dat ze de komende jaren in Nederland zouden blijven en ze wilden zich daarop voorbereiden door de Nederlandse taal te leren en vaardigheden te verwerven gericht op de Nederlandse samenleving (zie het [citaat van Faisal](#)). De drie in dit onderzoek geïnterviewde asielzoekers wiens asielerzoek was afgewezen en waarvoor het ‘futureproof’ aanbod dus belangrijk zou kunnen zijn geweest als voorbereiding op een toekomst buiten Nederland, zeiden dat de cursussen voor hen inderdaad van belang waren geweest. Zij hadden echter op het moment van onderzoek geen concreet perspectief om naar hun land van herkomst terug te keren om het geleerde daar toe te passen. Ze verbleven nog in Nederland of een ander Europees land.

Salman, een Iraanse asielzoekers van midden twintig zei: ‘Alles wat we gevonden hebben, daar heeft [mijn coach van Berenschot] bij geholpen. Ik had geen idee [over toegang tot de universiteit]. En niemand wist iets, dus als mensen iets vroegen ... Dit is niet iets dat de gemiddelde persoon weet...’

Frans, een Nederlandse wijkbewoner van in de vijftig: ‘Voordat ik in contact kwam met de mensen van Plan Einstein was ik wat depressief. Ik kon geen baan vinden, overal waar je gaat: “nee, je bent te oud, te dit, te dat”. Het is niet leuk om dat te horen. Het is alsof je met een been in het graf staat. Zo voelde dat toen. Dus nu is het goed. Ik ben niet meer depressief. Elke dag sta ik om 7 uur op.’

Afwerki, een Eritrese man van in de dertig volgde maar een paar Engelse lessen ‘Het was te moeilijk voor mij.’

Leilani, een Iraanse van in de twintig vertelde dat niet veel Iraniërs aan de cursussen deelnamen: ‘Vooral wat oudere mannen met kinderen niet [...] die wilden zich niet ongemakkelijk voelen, dus praatten ze liever niet.’

Faisal, een Syrische man van midden twintig zei: ‘Twee jaar in AZCs en ik kon geen Nederlands leren. Nu vragen mensen me “hoe lang ben je al hier?” Ik zeg “drie jaar”. Zij zeggen: “Hoe komt het dan dat je nog steeds niet goed Nederlands praat?” Dat is natuurlijk omdat ik twee jaar helemaal niets kon doen, maar ik vind het pijnlijk en ik schaam me.’

Een medewerker van de organisatie die de start-ups begeleidde vertelde dat ze teruggekomen waren op de houding die ze in het begin aannamen dat ze iedereen wilden stimuleren zijn of haar droom na te jagen: ‘Uit ervaring blijkt dat je soms niet je droom kunt waarmaken... want voor asielzoekers is het bijvoorbeeld onmogelijk om naar een bank te gaan en een lening te regelen.’

BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN: HET WELZIJN VAN DEELNEMERS

Of en in hoeverre ervaren asielzoekers (en buurtbewoners) die aan het cursus en activiteiten aanbod deelnamen een beter welzijn?

- **De meeste asielzoekers die aan het cursusprogramma deelnamen ervaren meer welzijn dan daarvoor.** Zij hadden het gevoel dat ze hun tijd productiever doorbrachten, en ze ervaren minder verveling en depressieve gevoelens dan in andere AZCs (zie de [citaten van Wondimu, Jamileh en Amal](#)). De deelnemers aan het cursusprogramma rapporteerden echter ook al bij de intake assessments relatief hoge niveaus van geestelijk welzijn. Asielzoekers die ziek, angstig of depressief waren deden vaak niet mee aan het programma.
- **Deelnemers aan het programma voelden zich meer verbonden met Nederlanders.** Hun begrip van Nederlanders en de Nederlandse gebruiken werd vergroot. Ze voelden zich veilig en ontspannen in de gedeelde fysieke ruimtes van Plan Einstein en zij voelden zich gerespecteerd door de medewerkers en buurtbewoners. **De groei van sociaal kapitaal binnen bepaalde vluchtelingengroepen** (“een nieuwe familie”, noemden sommige vluchtelingen uit Syrië dit) bleek een onbedoeld positief neveneffect van het project.
- **In de loop van het project maakte Plan Einstein steeds meer gebruik van de vaardigheden van asielzoekers.** Waar zij aanvankelijk vooral deelnemer of gast waren, kreeg een aantal in de loop van de tijd de kans om een actieve bijdrage aan cursussen en activiteiten te leveren, onder andere door een deel van de lessen te geven, en ook door samen met de jongeren in die in hetzelfde complex woonden en met enkele buurtbewoners de gemeenschappelijke ruimte opnieuw vorm te geven. Hierdoor kreeg het project in toenemende mate een meer wederkerig karakter, met grotere gelijkheid en wederzijdse waardering. Het project had op nog meer manieren en ook op grotere schaal gebruik kunnen maken van de vaardigheden en ervaringen van asielzoekers.
- **Het welzijn van de asielzoekers die aan Plan Einstein deelnamen is een jaar na afloop van het project wisselend.** Ongeveer de helft van de vluchtelingen die we interviewden was optimistisch over hun toekomst. Dat gold met name voor degenen die positief dachten over hun kansen op de arbeidsmarkt. De andere helft had nog steeds sterk het gevoel dat hun leven stil stond tot zij de Nederlandse taal beter machtig zouden zijn. Zij hadden verwacht dat zij na het vinden van huisvesting een nieuwe toekomst konden beginnen maar dit was nog niet het geval. Sommige deelnemers misten Plan Einstein omdat zij nu

minder sociale contacten hadden dan in de tijd in het AZC, zich eenzamer voelden en ervaren dat het moeilijker is om aan activiteiten deel te nemen.

- **Nationale wet- en regelgeving beperkte de mogelijkheden van het project om het welzijn van asielzoekers te verbeteren.** Asielzoekers ervaren de periode waarin hun asielverzoek in behandeling is als een lange en onzekere periode. In het AZC moeten zij aan vele regels voldoen die hun vrijheid beperken. Regelmatige verhuizingen tussen AZCs beperkten de mogelijkheden om sociale relaties op te bouwen. Na het verkrijgen van een verblijfsstatus werd 65% van de vluchtelingen buiten de stad Utrecht gehuisvest waarvan 55% zelfs buiten de zogenaamde ‘U16’: de regio van gemeenten rondom Utrecht. Hierdoor was het moeilijk om de sociale contacten te behouden die waren opgebouwd met mensen uit Overvecht. Dat werd nog versterkt door de taalbarrière.

Wondimu, een asielzoeker uit Ethiopië van midden dertig vertelde over zijn tijd in AZC Hengelo als een plaats waar ‘niets was’ en waar hij al zijn tijd alleen maar slapend doorbracht.

Jamileh, een Iraanse asielzoekster van in de zestig kwam ‘gebroken, moe en teleurgesteld’ aan in Plan Einstein. Doordat ze Engels ging leren veranderde alles... ‘Ik kon geen Nederlands praten, maar toen ik Engels leerde kon ik met mensen praten, toen kon ik hen ook over mezelf vertellen.’

Amal, een vrouw uit Syrië van in de twintig: ‘Als je voelt dat er iemand is die je uit je bubbel probeert te krijgen, dan krijg je weer zin om naar buiten te gaan en nieuwe dingen te doen.’

BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN: PROJECTMANAGEMENT

Plan Einstein ontving Europese subsidie die het mogelijk maakte om in de stad te experimenteren met een nieuwe aanpak van asielopvang. Het project werd opgezet en uitgevoerd door een netwerk van verschillende organisaties met verschillende expertise, die grotendeels niet eerder hadden samengewerkt. Er werd gekozen voor een horizontale manier van samenwerken zonder top-down management.

- **Rechtstreekse financiering door de Europese Commissie (via het Urban Innovative Action programma) aan het lokale bestuursniveau maakte het mogelijk om met nieuwe partijen een nieuwe aanpak van asielopvang te ontwikkelen.** Het maakte het mogelijk om een nieuw netwerk op te bouwen van organisaties met een breed scala van verschillende, elkaar aanvullende expertises en netwerken. Directe communicatie met de Europese Commissie ondersteunde het netwerk bij de noodzakelijke aanpassingen aan onvoorziene omstandigheden.
- **Het projectmanagement had een horizontaal karakter, gebaseerd op gelijkheid tussen partners.** Dit paste goed bij de doelen en taken in het project. De partners legden echter vanzelfsprekend ook verschillende accenten in hoe zij de doelen van het project zagen. Dat kwam voort uit de verschillende doelen en belangen van elk van de samenwerkende organisaties. Als gevolg daarvan ervoeren partners soms een gebrek aan eenduidige coördinatie, en ontstond er vertraging in besluitvorming. Ook bleek dat partners soms verschillende onderlinge verwachtingen hadden. Op die momenten vroegen partners om meer leiderschap.
- **Het project stond voortdurend in de schijnwerpers** als gevolg van de terechte eis vanuit de subsidiegever EU/UIA om verantwoording af te leggen over de behaalde resultaten en over de mogelijkheden om vergelijkbare projecten ook op andere plaatsen te laten starten. Dat gevoel van onder een vergrootglas te liggen werd nog versterkt door de aandacht die het project kreeg van onderzoekers en de media. Dit had vele goede kanten, maar het maakte het soms lastig om het project aan te passen als veranderende omstandigheden daarom vroegen.
- **De resultaten van het evaluatie-onderzoek werden tijdens het project op gezette tijden teruggekoppeld. Deze informatie werd meegenomen in beslissingen van partners over aanpassingen.** Sommige partners hadden daarnaast behoefte aan meer systematische momenten van gezamenlijke reflectie op het project. Daarvoor was niet altijd ruimte. Het projectteam van de Gemeente Utrecht heeft naar aanleiding van een aantal kritiekpunten van de partners wel nieuwe activiteiten binnen het project

mogelijk gemaakt via haar eigen financiering. Ook proberen de partners opgedane inzichten toe te passen op de nieuwe locatie, Plan Einstein Haydn.

- **In het integratiebeleid is (en wordt) een aantal taken en verantwoordelijkheden van nationaal naar lokaal niveau verschoven. Dat heeft geleid tot enige spanningen tussen deze bestuursniveaus. Die bleken niet altijd op te lossen. Er waren accentverschillen en verschillen in opvattingen en belangen bestaan.** COA beleid en praktijk was op bepaalde momenten zeer ondersteunend bij het bereiken van de projectdoelen van Plan Einstein, op andere momenten was dat minder of niet het geval. Verschillen in beleid en (organisatie-) prioriteiten speelden daarbij een rol. Dit werd vooral duidelijk tijdens en na de verplaatsing naar de nieuwe locatie.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

De opvang van asielzoekers kent een aantal grote uitdagingen. **Plan Einstein heeft bijgedragen aan het vinden van antwoorden op enkele van die uitdagingen.** De belangrijkste meerwaarde van Plan Einstein ligt in de focus die het project legt op contacten tussen asielzoekers, met mensen in de wijk rondom het AZC, met ondersteunende organisaties, en met (sociale) ondernemers op lokaal en nationaal niveau. Het project laat zien hoe belangrijk sociale en professionele netwerken zijn in het integratieproces en dat investeren in het ontwikkelen van vaardigheden cruciaal is. Ten slotte laat Plan Einstein ook zien hoe belangrijk zelfvertrouwen en toekomstperspectief daarbij zijn voor asielzoekers en buurtbewoners. Deze psychosociale aspecten zijn noodzakelijk bij het zetten van stappen richting de arbeidsmarkt en de samenleving. **Zowel de netwerken, als de vaardigheden, als deze psychosociale aspecten** geven mensen steun die zich afhankelijk en geïsoleerd voelen, die hier maar heel weinig mensen kennen, en die niet weten hoe ze dat kunnen veranderen, om nieuwe mensen te leren kennen, en zich zinvol op een nieuw leven voor te bereiden.

Plan Einstein heeft niet de kern van het opvangsysteem van asielzoekers veranderd. Beleidskeuzes zoals het huisvesten van asielzoekers in grootschalige accommodaties, het asielzoekers niet in staat te stellen om vanaf het begin Nederlandse les te volgen, asielzoekers regelmatig verplaatsen naar andere opvangaccommodaties, en het huisvesten van toegelaten vluchtelingen op plekken (ver) weg van hun opvanglocatie, belemmerden het behalen van sommige van de doelen van dit project. Echter, experimenten als Plan Einstein laten desondanks zien dat positieve alternatieven in de opvang van asielzoekers daadwerkelijk mogelijk zijn. Dit zou een rol kunnen gaan spelen bij het heroverwegen van de dominante beleidslogica en opvangpraktijken.

De uitdaging is nu om op de ervaringen van Plan Einstein voort te bouwen op andere plekken en om lessen hieruit mee te nemen in nieuw beleid. De evaluatie van Plan Einstein biedt daarvoor aanknopingspunten en aanbevelingen, gebaseerd op kennis over wat goed werkte en wat verder verbeterd zou kunnen worden. De suggesties hieronder zijn bedoeld voor politici, beleidsmakers, en partners die vergelijkbare initiatieven willen starten.

OVER GOEDE BUURTRELATIES:

- **Schenk aandacht aan uitingen van angst en verzet in wijken, maar laat je er niet volledig door leiden.** Negatieve reacties zijn aanvankelijk vaak dominant. Enerzijds zijn deze niet altijd een afspiegeling van wat de gehele wijk vindt. Anderzijds blijken deze negatieve reacties ook altijd vrij snel te verdwijnen als het opvangcentrum er eenmaal is, en wanneer de buurtbewoners weinig tot geen overlast ervaren. Om een brede groep buurtbewoners bij het

initiatief te betrekken is het (na verloop van tijd) belangrijk om op een open en actieve manier aanwezig te zijn in de wijk.

- **Wees duidelijk over welke relaties met de buurt beoogd worden.** Is het voldoende om de goede vrede te bewaren en asielzoekers en buurtbewoners naast elkaar te laten leven? Of is de bedoeling om relaties op te bouwen en een levendig centrum in de buurt tot stand te brengen? Als dat laatste het geval is dan is het zinvol om de drempel voor buurtbewoners om het centrum te bezoeken zo laag mogelijk te maken. De cursussen en activiteiten kunnen daarvoor worden aangepast aan de demografische, economische en sociale samenstelling van de buurt, en aan de behoeften van buurtbewoners.
- **Denk eerder relationeel dan territoriaal om de wijk bij het centrum te betrekken.** Bedenk hoe het project kan samenwerken met en voortbouwen op bestaande initiatieven die al activiteiten organiseren en waarin al verbindingen tot stand komen, zoals bestaande buurtcentra, speelterreinen, scholen en sporthallen. Probeer al bestaande sociale netwerken in de buurt bij het project te betrekken. Geef actieve buurtbewoners, (jonge) huurders die bij het project wonen, en asielzoekers en vluchtelingen een actieve rol in het project. Zij kunnen als trekkers en ambassadeurs optreden en zo de resultaten van het project versterken en verduurzamen, zelfs nadat de locatie is gesloten.
- **Investeer in aantrekkelijke, open, vrij toegankelijke, gezamenlijke ruimtes** (zoals een woonkamer, studeer- en/of werkruimtes, een gedeelde keuken en buitenruimte). Dit soort ruimtes blijken cruciale voorwaarden om sociale en professionele contacten mogelijk te maken. Ze maken het mogelijk dat mensen op een gemakkelijke manier met elkaar in contact komen, en dat ze samen dingen gaan doen. Zo'n ruimte moet uitnodigend zijn voor degenen die er wonen maar ook voor mensen uit de buurt. Hekken, slagbomen, en anonieme gebouwen dragen daar niet aan bij. Het blijkt ook heel belangrijk dat dit soort plekken ruime openingstijden hebben tijdens, maar ook buiten kantooruren, 's avonds en in de weekenden.
- **Heb geduld.** Een project dat gericht is op het bouwen van vertrouwen en sociale relaties heeft tijd nodig om tot volle ontwikkeling te komen. Plan Einstein was in dat opzicht flink beperkt doordat vooraf de sluitingsdatum vastgesteld was, terwijl het project pas veel later dan voorzien daadwerkelijk kon starten. Als - om politieke of andere redenen - tijdslimieten gesteld moeten worden dan verdient het aanbeveling om eerder te kiezen voor het afspreken van een projectduur, dan voor een vaste einddatum.

OVER VAARDIGHEDEN EN WELZIJN:

- **Creëer een divers educatief programma dat goed past bij de populatie in het opvangcentrum en in de wijk.** Er zijn grote verschillen tussen asielzoekers en vluchtelingen qua opleidingsniveau, taal, en beroepsvaardigheden. Ook is het duidelijk dat niet alle asielzoekers uiteindelijk een verblijfsvergunning zullen krijgen. Deze verschillen zullen zelfs variëren tussen verschillende opvanglocaties en op verschillende momenten. Daarom is het cruciaal om een adaptief en flexibel programma aan te bieden. Daarbij kan het nodig zijn om specifiek aanbod te creëren voor mensen met een zeer laag of juist een zeer hoog opleidingsniveau. Enerzijds kan daarbij gedacht worden aan een aanbod gericht op het ontwikkelen van praktische vaardigheden naast meer cognitief gerichte cursussen. Anderzijds kan ook gedacht worden aan specialistische trainingen voor en/of door hoogopgeleide asielzoekers met al een duidelijk arbeidsmarktprofiel. Wees bereid om het cursusprogramma aan te passen als het leren van de Nederlandse taal wenselijk is voor de doelgroep van het AZC. Het bevordert zowel het bouwen van sociale en professionele netwerken die van belang kunnen zijn voor integratie op de arbeidsmarkt, als het leren van de benodigde vaardigheden. Een project kan ook op informele manieren het leren van de Nederlandse taal stimuleren, als politieke of andere overwegingen het onmogelijk maken om dat op een formele manier te doen.
- **Faciliteer dat mensen uit verschillende groepen samen activiteiten, cursussen en ruimtes vormgeven, bedenken, ontwikkelen, organiseren en uitvoeren.** Dit bevordert gelijkwaardige wederkerige relaties en versterkt het gevoel van regie over het eigen leven.
- **Laat de ondersteuning doorlopen voor vluchtelingen die buiten het opvangcentrum gaan wonen.** Het kost tijd om ideeën om een bedrijf te starten om te zetten in haalbare plannen en die daadwerkelijk uit te voeren. Het kost ook tijd om een baan te vinden. De ondersteuning die binnen Plan Einstein geboden werd is ook daarbuiten en daarna nodig om zelfvertrouwen te behouden en om de stap naar de arbeidsmarkt te kunnen maken. Deze langduriger ondersteuning zou ook onderdeel kunnen zijn van het opbouwen van een zogenaamde 'community of practice' waarin voormalige en huidige bewoners en bezoekers van een AZC elkaar helpen. Dit zou inspirerende rolmodellen kunnen voortbrengen: mensen die succesvol een bedrijf zijn gestart of die succesvol zijn in hun baan.
- **Lokale beleidsmakers en professionals moeten op nationaal niveau duidelijk kunnen maken hoe het bestaande opvangbeleid en de vereisten voor integratie met elkaar botsen.** De integratie in de arbeidsmarkt en samenleving wordt belemmerd door bepaalde aspecten van de asielopvang, met name door verhuizingen, het leven in grootschalige opvangcentra, en de uiteindelijke

huisvesting in gemeenten die (ver) verwijderd zijn van de opvangcentra. Daardoor moeten vluchtelingen steeds opnieuw beginnen met het opbouwen van netwerken. Ook het feit dat het leren van de Nederlandse taal niet vanaf het begin mogelijk wordt gemaakt belemmert de integratie op de arbeidsmarkt en in de samenleving.

OVER DE ORGANISATIE VAN HET PROJECT:

- **Ontwikkel faciliterend leiderschap** dat gericht is op het scheppen van voorwaarden voor een goede samenwerking, bijvoorbeeld door heldere afspraken te maken over werkwijzen en processen. De leiderschapsrol stimuleert ook reflectie op doelen, stuurt op tastbare resultaten die voor alle partners zinvol zijn, maakt open discussies en leren mogelijk, introduceert nieuwe ideeën en werkwijzen, en bemiddelt bij conflicterende belangen.
- **Voor subsidiegevers: zorg dat het afleggen van verantwoording op zo'n een manier is ingericht dat het gericht op leren, en niet alleen op afrekenen op vooraf geplande resultaten.** Voordat een project van start gaat moet systematische reflectie al worden ingebouwd, ook in de rapportages. Daardoor kan een project zo adaptief mogelijk zijn en daardoor uiteindelijk ook effectiever. Maak systematisch gebruik van evaluatie-resultaten. Zelfkritiek, reflectief leren en adaptiviteit stimuleren innovatie.
- **Zorg voor regelmatig overleg tussen lokale en nationale beleidsmakers zodat lokale ervaringen met experimenten bij kunnen dragen aan nationaal beleid en politieke keuzes.** Plan Einstein liet zien dat er verschillen bestaan tussen lokale en het nationale benaderingen van de opvang van asielzoekers en vluchtelingen. Deze hebben te maken met verschillende prioriteiten en organisatielogica's op dit politiek gevoelige beleidsterrein. Zulke verschillen kunnen niet gemakkelijk overbrugd worden waardoor samenwerken soms lastig blijkt. Het leren van experimenten zoals Plan Einstein kan echter uiterst zinvol zijn wanneer nieuwe, meer flexibele vormen van asielopvang worden ontwikkeld. Dit evaluatierapport leert dat regelmatige overleggen gericht op wederzijds leren, zinvol en noodzakelijk zijn om nieuwe stappen te kunnen zetten.



Dit evaluatieonderzoek van Plan Einstein (Utrecht Refugee Launchpad, URLP) is uitgevoerd door Caroline Oliver, Karin Geuijen & Rianne Dekker. Sarah Spencer was voorzitter van de commissie die het onderzoek van deskundig advies voorzag. Het project is gefinancierd door het Urban Innovative Actions Initiative, een onderdeel van het European Regional Development Fund van de Europese Unie.

Het Engelstalige eindrapport is beschikbaar op
<https://www.compas.ox.ac.uk/project/utrecht-refugee-launchpad/>

